

tisto, kar v Hobsbawmovi knjigi o »Narodih in nacionalizmu« lahkø z našega, recimo srednjeevropskega stališča, resnično moti, je še nekaj drugega: to je njegova nesposobnost, da bi razumel, da človeška zgodovina ni le razumski konstrukt in so njene nerazumske, čustvene in iracionalne pojave oblike prav tako njen sestavni del, ki ga moramo zgodovinarji ne le ocenjevati negativno-pozitivno, temveč predvsem poskušati razlagati in razumeti kot dejstvo sveta, v katerega smo postavljeni in v katerem živimo.

V tej zvezi je seveda spet razumljivo, da Hobsbawm skoraj ne omenja Herderja in njegove misli, ki prav tako pripada 18. in 19. stoletju. Pomembno se namreč razlikuje od svojega sodobnika – prav tako židovskega porekla, prav tako Britanca in prav tako univerzitetnega učitelja, ki je ob različnih priložnostih opozoril na večznačnost, vsaj dvojnost »nacionalizmov«: Isaiah Berlin, dolgoletni predsednik Britanske akademije v nasprotju s Hobsbawmom vidi v 18. stoletju in Herderjevi filozofiji pomemben izraz spremenjenega čustvovanja tedanjega časa, ki odkriva v etnični/narodni skupnosti za kasnejši razvoj posameznika in skupnosti eksistencialno pomemben okvir občutenja in zavesti o pripadnosti (»the idea of belonging«).⁹ Herderjeva misel, da je »nostalgija najplemenitejša med vsemi bolečinami«, in da pomeni »biti človek« tudi biti sposoben, da se »nekje počutiš doma, z ljudmi svoje vrste«, je po Berlinu hočeš/nočeš sestavni del novoveške človeške senzibilnosti in drug vidik »nacionalizma« 19. in 20. stoletja, ki ga nikakor ne kaže prezreti in podcenjevati. To pa seveda v končni posledici pomeni, da nacionalizem kot pojav nima le dezintegrativne socialne, temveč – vsaj v sodobni dobi tudi pomembne – integrativne eksistencialne in kulturnozgodovinske – funkcije.

Hobsbawmova knjiga je nedvomno pomembna spodbuda k razpravi, zato moramo biti Borisu Gombachu hvaležni, da je opozoril nanjo. Toda ob tem je – po mojem mnenju – v svojem strahu in sočasni nesposobnosti, da bi se razločujoče soočila z nacionalizmom in nacionalnim fenomenom izrazito enostranska. Nacionalne ideologije so lahko mitomanske in izrazito ideološke – kot misli znani britanski zgodovinar, toda obenem so ne le ideološki, temveč globlji socialni in kulturni zgodovinski fenomen, ki ima neverjetno časovno vztrajnost. Kako drugače razložiti vedenjske in mentalitetne obzre, ki se ne le na tleh nekdanje Jugoslavije, temveč še bolj v nekdanji Sovjetski zvezi vračajo po desetletjih prekinitev v pretekli čas – kot da bi 20. stoletja sploh ne bilo? Kako končno razložiti tisto morijo na tleh nekdanje Jugoslavije, za katero smo sami dolga leta mislili, da ni več mogoča, a je vseeno postala del naše resničnosti?

Eric J. Hobsbawm je imel v svoji knjigi ves čas v mislih Hegla, Isaiah Berlin pa je pravilno opozoril, da se je treba vrniti k Herderju in vprašanju o pojmu »pripadnosti«. Vaclav Havel je nato napravil še korak dalje: zavzel se je za najširšo možno opredelitev »doma«.¹⁰

In s tega vidika bi moral celo Hobsbawm sam priznati, da je njegova knjiga o »Nacijah in nacionalizmu« prav toliko ideološka kot nacionalno-ideološke koncepcije, ki jih zavrača. Če resnično hočemo videti stvari od spodaj, se vprašajmo, kaj človeku velikega sveta, ki je predmet Hobsbawmove razprave, danes pomeni »dom«. O tem, da je bil pojem »doma« nešteto krat kruto zlorabljen, ne gre izglubljati besed. Vprašanje, na katerega bi moral odgovoriti zgodovinar tudi z manjšo akademsko reputacijo od Hobsbawmove, pa je: kaj ni želja po »domu« eksistencialna človekova potreba in kaj se zgodi, ko je posameznik in skupnost ne znata ali ne moreta več uresničiti.

In prav tu se neha akademsko/univerzitetna razprava o tem, kaj je in kaj ni prav, kaj je pozitivno in kaj je negativno. Hobsbawm je po mojem mnenju padel prav na tem izpitu.

Peter Vodopivec

⁹ Nathan Gardels, Two Concepts of Nationalism, An Interview with Isaiah Berlin, The New York Review of Books, Volume 37, št. 19, November 21, 1991, str. 19–23.

¹⁰ Vaclav Havel, On Home, The New York Reviews of Books, Volume 37, št. 20, December 5, 1991, str. 49.

Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete, 21. Ljubljana : Šolski muzej, 1988. 208 strani.

Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete, 22. Ljubljana : Šolski muzej, 1989. 84 strani.

Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete, 23. Ljubljana : Šolski muzej, 1990. 193 strani.

Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete, 24. Ljubljana, Zagreb : 1991. 187 strani.

Znana stara ljudska modrost nas uči, da je vsaka reč za kaj dobra. Tako je samo po sebi obsodbe vredno kopičenje zamude pri ocenjevanju posameznih števil Zbornika za zgodovino šolstva in prosvete, ki se ga je ocenjevalec končno odločil presekati na nekoliko aleksandrovi način, nehoti prispevalo k zgoščenemu prikazu razvoja te revije iz »zvezne« jugoslovanske v samostojno slovensko. Predstavitev zgoraj omenjenih štirih števil, tako skoraj na anekdotičen način ponavlja proces jugoslovanskega združevanja, ki pa v tem primeru zaradi svoje nenasilnosti nikakor ni tekel po »jugoslovansko«, pač pa je povsem po »češkoslovaškem« združevalnem kopitu. Ob tem pa se spodobi, da najnovejšo, že samostojno slovensko 25. številko Zbornika za zgodovino šolstva z novim dodatkom imena Šolska kronika, predstavimo posebej.

Prvi korak v omenjenem razvoju Zbornika je pomenila njegova 21. številka, ki se nam je za razliko od prejšnjih prva predstavila s posodobljeno prikupnejšo in živahnjejšo »vrhno obleko« in notranjo ureditvijo. Osnovni ton tej številki, ki je bila še oblikovana v uveljavljeni zamisli jugoslovanske revije v dobrem pomenu te besede s svojim dolgoletnim uveljavljenim večjezičnim in večnacionalnim pristopom, je dalo predvsem praznovanje devetdesetletnice ljubljanskega Slovenskega šolskega muzeja. Po uvodnem prispevku ravnateljice muzeja Slavice Pavlič, v katerem so predstavljene vse prireditve, povezane s to nedvomno častitljivo obletnico, predvsem otvoritev prvega dela stalne razstave o razvoju šolstva na Slo-

venskem. Sledijo objavljeni referati jugoslovanskih avtorjev s posvetovanja o pedagoškem zgodovinopisju in stalnih muzejskih razstav. Objavljeni so prispevki dr. Vasilija Melika o šolstvu in pedagogiki v zgodovinopisju na Slovenskem pred drugo svetovno vojno, dr. Vladeta M. Tesića o nekih vprašanih pedagoškega zgodovinopisja v Srbiji, Ivana Vavre o pedagoškem zgodovinopisju na Hrvaškem, dr. Sergeja Vrišerja o izkušnjah pri postavitvi stalnih razstav, Jasne Horvat o predvideni stalni razstavi o zgodovini civilizacije in kulture na Slovenskem skozi stoletja, »ki jo imenujemo stalna«. Ciperle je prispeval tudi članek o vzgojnih zavodih na Slovenskem, torej o temi, ki je bila vsebina občasne razstave, ki so jo v Slovenskem šolskem muzeju odprli v času praznovanja devetdesetletnice. Zunaj okvira praznovanja so objavljene razprave dr. Iva Perića o delovanju Društva srednješolskih profesorjev v Dalmaciji, Ivana Vavre o hrvaškem pedagogu Ivanu Filipoviću (1823–1895), dr. Milivoja Čopa o mnogojezičnosti učencev v šolah na Reki od 1868 do 1918, dr. Ivana Pederina o izobraževalnih in znanstvenih razmerah na Rabu v 14. stoletju ter Radeta Vokovića o učiteljskem protifašističnem gibanju v letih 1931–1941.

Od manjših prispevkov ob sicer običajnih rubrikah o delu šolsko-pedagoških muzejev in knjižnih okenh predvsem članka dr. Mate Zaninovića z zadrške filozofske fakultete o tridesetletnici tega visokošolskega zavoda Zadru in Mladena Tancerja z mariborske pedagoške fakultete o petindvajsetletnici višjega pedagoškega šolstva v Mariboru, Izeta Rizvanbegovića o dolgotrajnem ustanavljanju Pedagoškega muzeja Bosne in Hercegovine v Sarajevu (pot do njega bo očitno še daljša, kot so to mislili tega leta 1988) ter bibliografijo prvih 20 števk Zbornika za zgodovino šolstva in prosvete, ki sta jo pripravila Rastko Jovanović in Gordana Pavlović-Lazarević.

Naslednje, 22. številka Zbornika, se je pojavila v izredno skrčenem, skoraj »separatnem« obsegu 84 strani in to predvsem »po zaslugi« srbskega »odstopa« od finansiranja revije, kljub temu, da je beograjski Pedagoški muzej pri tej in naslednji številki še naveden kot soizdajatelj. Za tedanje prilike je značilno tudi, da so v tej številki vsi avtorji iz Slovenije in Hrvaške. Kljub skrčenemu obsegu pa so prispevki tudi v tej številki Zbornika na dolgoletni kakovostno ustrezni višini.

Uvodno razpravo o slovenskem pedagogu prof. Gustavu Šilihu (1983–1961) je prispeval Mladen Tancer. V njem predstavi Šiliha kot pobudnika in ustanovitelja mariborske Pedagoške centrale, ki je igrala pomembno vlogo v razvoju slovenske pedagoške misli. Sodelavec Raziskovalnega centra Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti iz Zagreba Ivan Martinčić predstavlja življenje in delo protestantskega pastora in učitelja ter pisca šolskih knjig in priročnikov Bogoslava Šuleka (1816–1895). Dr. Oskar Autor z mariborske Pedagoške fakultete objavlja razpravo o oblikovanju pedagoške misli v Evropi v 17. in 18. stoletju. Bibliotekarska svetovalka v ljubljanskem Slovenskem šolskem muzeju Tatjana Hojan nas ob stoletnici ustanovitve slovenske učiteljske organizacije Zaveze slovenskih učiteljskih društev seznaja z njenim delovanjem od začetkov do druge svetovne vojne.

V rubriki jubilejev piše Milivoj Čop o sedemdesetletnici življenja dolgoletnega rednega sodelavca Zbornika prof. dr. Mate Zaninovića iz Zadra, v rubriki nekrologov pa Slavica Pavlič o organizatorju in dolgoletnem ravnatelju Slovenskega šolskega muzeja Francetu Ostanku (1902–1989). V rubriki o delu šolskih in pedagoških muzejev piše med drugimi Branko Šuštar o razstavi Odprta šola-osnovna šola Podčetrtek, in o fotografski razstavi Življenje moje šole v Slovenskem šolskem muzeju, Jože Ciperle pa o mednarodnem simpoziju o šolskih muzejih, ki je bil junija 1988 v Nürnbergu in Salzburg-Rosenbergu.

Naslednja, 23. številka zbornika, je kljub viharnemu letu 1990 in bližajočemu se somraku Jugoslavije po obsegu spet na dolgoletnem ustaljenem nivoju. Ob slovenskih in hrvaških avtorjih se pojavi ponovno tudi nekaj srbskih, predvsem kustosov beograjskega Pedagoškega muzeja. Kot uvodna razprava je objavljen »zaostali« referat z omenjenega posveta ob devetdesetletnici Slovenskega šolskega muzeja dr. Helmuta Engelbrechta z dunajskega Inštituta pedagoških znanosti o pedagoškem zgodovinopisju v Avstriji. Nenad Janković iz Beograda piše o pouku zemljepisa in astronomije v srbskih osnovnih in srednjih šolah v 19. stoletju, dr. Milivoj Čop s pedagoške akademije na Reki o izobraževanju učiteljev na Hrvaškem v času »revolucionarnega etatizma« (1945–1950), dr. Ante Bežen iz Zagreba o prosvetno-kulturni dejavnosti Pedagoške akademije v Gospiću (1963–1977), dr. Renata Mejak iz ljubljanskega Inštituta za narodnostna vprašanja pa o vzgojnoizobraževalnih in drugih temeljih slovenske manjšine v Porabju konec sedemdesetih let 20. stoletja.

V rubriki manjših prispevkov in gradiva piše upokojeni ravnatelj Hrvaškega šolskega muzeja Branko Pleše o kongresu slovenskih učiteljev in prijateljev šolstva v Pragi leta 1908, Krešimir Pavić pa o dakovski šolskih izveštijah ter o dopolnitvah k bibliografiji del o Ivanu Filipoviću. Mag. Dimitrije Mešanović se spominja dolgoletnega ravnatelja beograjskega Pedagoškega muzeja Svetomira Gačića (1927–1990), Mladen Tancer pa prispevka Henrika Schreinerja (1850–1920) k razvoju slovenske pedagogike.

Zadnja v nizu števk Zbornika, ki jih tu predstavljamo, je 24. po starem štetju in kot slovensko-hrvaška edinstvena svoje vrste. Izšla je ob koncu osamosvojitvenega in vojnega leta 1991 z »zaščitnim znakom« Stop the war in Croatia. Zelo simbolično je, da se je od prejšnjega leta naslov Hrvaškega šolskega muzeja iz Trga maršala Tita spremenil v Ulico Andrije Hebranga. Številka ima spet novo, prikupnejšo in živahnijo zunanjo podobo, poleg slovenskih in hrvaških pa v njej svoje prispevke objavljajo tudi nemški in avstrijski sodelavci.

Uvodna razprava o temeljih zasnove Bavarskega šolskega muzeja v Ichenhausnu pri Günburgu in šolskega muzeja univerze v Erlangen–Nürnbergu prof. dr. Maxa Liedkeja in zgoraj omenjene univerze je »preostanek« z že nekajkrat omenjenega posveta ob 90-letnici Slovenskega šolskega muzeja. Dr. Ivo Perić piše o odnosih staršev in otrok, kot jih določa statut mesta Dubrovnik iz leta 1272, dr. Franka Bauk o stalnejših oblikah poučevanja v Medjimurju od 17. do 19. stoletja, Jože Ciperle o zgodovinskem razvoju in problematiki šolskih spričeval v Jugoslaviji (gre za objavo predavanja iz leta 1989), dr. Mate Zaninović o

šolstvu v drniški občini do leta 1941, Tatjana Hojan o šolskih kuhinjah na slovenskih osnovnih šolah ter mag. Aleš Gabrič iz Inštituta za novejšo zgodovino o šolstvu na Slovenskem v letih 1945–1951.

V rubriki manjših prispevkov objavlja dr. Gerald Grimm s celovške univerze tematski izveček svojega predavanja o raziskovanju gimnazijske zgodovine v Avstriji, ki ga je imel leta 1991 v Slovenskem šolskem muzeju, sodelavki Hrvaškega šolskega muzeja Dora Bošković in Radosna Pertis-Martinčič pa prispevka o zemljepisnih risbah Vojne krajine in arhivski zbirki, ki jih hrani njuna ustanova. Tatjana Hojan objavlja pregled hrvaških prispevkov v tržaškem Učiteljskem listu, Josip Čiković pa pisanja revije Naša sloga (1870–1879) o istrskem šolstvu. Objavljeno je tudi gradivo leta 1990 umrle prve direktorice mariborske Pedagoške akademije Drage Humek o pedagoški dejavnosti mariborskih prosvetnih delavcev v letih 1945–1962. Mladen Tancer ji namenja tudi nekrolog. V rubriki, namenjeni jubileantom, predstavljata Slavica Pavlič in Tatjana Hojan življenje in bibliografijo zaslužnega, a žal preveč enostransko »naprednega« predstavjalca slovenske šolske zgodovine prof. dr. Vlada Schmidta, Mladen Tancer pa življenje in delo dr. Franja Žgeča. Kot običajno zaključujejo zvezek poročila o razstavi dejavnosti Slovenskega in Hrvaškega šolskega muzeja in o najnovejših publikacijah iz šolske zgodovine.

Andrej Vovko

France Gornik, **Zgodovina blejske župnije**. Celje : Mohorjeva založba, 1990. 240 strani.

V širši strokovni javnosti je ostala skorajda neopažena Zgodovina blejske župnije, delo nekdanjega blejskega župnika Franca Gornika (1895–1968). France Gornik slovenskim zgodovinarjem ni neznano ime. Leta 1976 je namreč izdal knjigo z naslovom Bled v fevdalni dobi. Izdajo knjige mu je takrat omogočil Zavod za napredek turizma na Bledu. Gornikov prvenec je nastajal pod strokovnim vodstvom prof. dr. Milka Kosa, ki je avtorju poleg praktičnih nasvetov posredoval tudi prepise briksenških srednjeveških urbarjev iz Münchenskega državnega arhiva.

Gornik je kot blejski župnik ves svoj prosti čas posvetil proučevanju zgodovine blejske župnije. Še posebej skrbno je pregledal gradivo župnijskega arhiva na Bledu in škofijskih arhivov v Ljubljani in Briksnu. Podatke za briksenški arhiv mu je posredoval Janez Jenko (v obeh knjigah citirani rokopis Izpiski iz briksenških arhivov 1931 in 1932). Verjetno po nasvetu prof. Milka Kosa pa je Gornik najprej obdelal le del zbranega gradiva in ga izdal pod naslovom Bled v fevdalni dobi. Očitno takratne razmere niso bile naklonjene pisem zgodovine posameznih župnij. Ob opisovanju dogodkov v zvezi z nacionalizacijo blejskega otoka pa je bilo izrečeno tudi preveč kritike, da bi jo mogla takratna oblast mirno prenesti.

Tako je leta 1957 dokončani rokopis (str. 5) obležal v predalu avtorjeve pisalne mize, po srečnem naključju pa je po njegovi smrti in izvod tega rokopisa zašel tudi v Nadškofijski arhiv v Ljubljani. Ni mi sicer znano, kdo je dal pobudo Mohorjevi družbi v Celju, da je rokopis objavila v knjižni obliki, je pa založba s tem nedvomno ustregla vsem tistim, ki jim je »Bled z okol'co to« in njegova preteklost pri srcu. Škoda je le, da teksta pred izdajo ni pregledal kak zgodovinar, ki bi v spremni besedi opozoril na nekatere pomankljivosti, predvsem na nove raziskave, ki jih Gornik še ni poznal. Knjiga bi s tem seveda zelo pridobila na vrednosti. Kljub temu pa je vredna naše pozornosti in seveda branja.

V čem je odlika Gornikovega dela? Gornik je bil v prvi vrsti neumoren zbiralec podatkov. S srcem je bil blejski župnik (1947–62) in je, če smem nekoliko parafrazirati apostola Pavla, »postal Blejcem Blejec«. Samo tako lahko razumemo, da je pri vsem svojem delu v župniji, ki ga ni bilo malo, še našel čas za svoje zgodovinske raziskave. Gornik se ni zadovoljil s podatki iz literature. Iskal in našel je vire. In v tem, se mi zdi da je največja vrednost Gornikovega dela. Knjiga sama je razdeljena na dva dela: Zgodovino župnijske cerkve in njenih podružnic (str. 11–145) in na Zgodovino otoške cerkve (str. 149–239). Vsak del je Gornik očitno pripravil kot samostojno publikacijo, zato se v knjigi nekatere stvari tudi po nepotrebnem ponavljajo.

V prvem delu svoje knjige spregovori Gornik v sedemnajstih poglavjih o vseh vidikih življenja župnije od njene ustanovitve do konca druge svetovne vojne. Seznam na Bledu rojenih duhovnikov seže celo do leta 1963 (str. 137), seznam župnikov pa se konča z avtorjem (Gornik) leta 1962 (str. 101). Prvemu delu je dodan še dodatek o luteranstvu in protireformaciji na Bledu v 16. stoletju (139–145). Na podoben način je razčlenjen tudi drugi del knjige o otoški cerkvi.

V tej zvezi pa moram opozoriti na nekatere pomankljivosti in premalo premišljene trditve, ki so se avtorju zapisale v koncept verjetno zato, da bi mu tekst »stekel«, kot pravimo, zaradi bolezni pa jih kasneje ni več utegnil preveriti ali domisliti. Že takoj na začetku knjige je seveda vprašljiv stavek »Ker je bila blejska župnija pod jurisdikcijo ljubljanske škofije, moramo sklepati da pred letom 1461 še ni bila ustanovljena, sicer bi bila ostala pod oglejsko oblastjo« (11). Med ustanovitvijo blejske župnije in ustanovitvijo ljubljanske škofije seveda ni nujno vzročne zveze. Cesar Friderik III. župniji, ki jih je dodelil novoustanovljeni ljubljanski škofiji leta 1461, ni istočasno tudi ustanavljal. Ljubljanskemu škofu in stolnemu kapitalju je na nekdanjem ozemlju oglejskega patriarhata dodelil tiste župnije in vikariate, nad katerimi je imel patronat. Premalo jasn je Gornik tudi, ko gre za patronat blejske župnije (str. 15). V poglavju o verskem življenju v župniji (49–52) je preskočil celotno obdobje od protireformacije do jožefinskih reform. Na ta način ostane bralcu v veliki meri nerazumljiv radikalen poseg cesarja Jožefa II. v cerkvene razmere tudi v blejski župniji.

V drugem delu knjige o zgodovini otoške cerkve se seveda pozna, da avtor ni poznal izsledkov arheoloških izkopavanj v letih 1962–65, na kar je pravilno opozoril prof. dr. Marjan Smolik v spremni besedi ob koncu knjige (str. 240). Za bralca bi bilo nedvomno bolj koristno, če bi uredništvo Smolikovo spremno